

ERTA TURMUSHNI OLDINI OLISH, O'SMIR QIZLARNI HAYOTGA TAYYORLASH

O'rolova Gulbahor Norpo'latovna
Jizzax viloyati Sh.Rashidov tumani
6-sonli maktab psixologi
gulbahor6602@gmail.com
+998915986602

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10060291>

Annotatsiya: ushbu maqolada erta turmush qurishni oldini olish, o'smir qizlarni hayotga tayyorlash haqida yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, o'smir, jamiyat, urf-odat, organ, ichki sekretsiya bezlari, gipofiz, shaxs, farzand, turmush, tyutor, tarbiya.

Erta turmush qurish — balog'at yoshiga yetib ulgurmagan, o'smirlik davrida, jinsiy tomonlama to'liq shakllanmagan yigit-qizlarning oila qurishi hisoblanadi.

Oila — muqaddas dargoh. Oilaning asosiy vazifasi insoniyatning zanjirini sog'lom va iqtidorli avlodlar bilan bog'lab borishdan iborat. Nikoh — bu erkak bilan ayol o'rtasidagi muayyan ittifoq va bu ittifoqning jamiyat, davlat tomonidan tan olinishi va ma'qullanishining tarixiy shakli hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov ta'kidlaganlaridek: „Oila hayot abadiyligi, avlodlar davomiyligini ta'minlaydigan, xalqimizning muqaddas urf-odatlarini saqlash topadigan, kelajak avlod kamolotiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog'idir“.

Nikoh yoshi mamlakatga bog'liq va qizlar va o'g'il bolalar uchun farq qilishi mumkin. Yaqin vaqtgacha ko'plab mamlakatlarda qizlarning turmush qurish yoshi o'g'il bolalarnikiga qaraganda pastroq bo'lgan bo'lsa, hozir ko'p joylarda gender tengligini saqlash maqsadida qiz bolalar yoshiga ko'tarildi. Nikoh uchun talab qilinadigan yosh va boshqa shartlar har bir mamlakatda bir-biridan farq qiladi, lekin qoida tariqasida, yosh o'n sakkiz yoshdan boshlab belgilanadi. Aksariyat mamlakatlar ota-onalarning roziligi yoki sud ruxsati bilan oldindan belgilangan yoshda turmush qurishga ruxsat beradi, ba'zi mamlakatlar esa, agar qiz homilador bo'lsa, yoshlarga turmushga chiqishga ruxsat beradi. Nikoh yoshini ko'pchilik tug'ilish yoshi yoki jinsiy rozilik yoshi bilan aralastirib yubormaslik kerak, garchi ba'zi joylarda ular bir xil bo'lishi mumkin. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda nikoh uchun qonuniy yosh chegaralari faqat ko'rsatmalarda belgilab qo'yilgan. Ba'zi jamiyatlarda 18 yoshga to'lmagan shaxs (odatda qiz bola) bilan turmush qurish yosh nikoh deb hisoblanadi. 1962-yilda 55 ta davlat nikoh uchun eng kam yoshni qonunchilik bilan belgilash, shuningdek, urf-odatlar, diniy va qabilaviy (klan) qonunlarini bekor qilish uchun nikohga ruxsat berish, nikoh uchun eng kam yosh va nikohni qayd etish to'g'risidagi konventsiyani qabul qildi. Nikoh yoshi diniy qonunga ko'ra, mamlakat qonuniga qaraganda pastroq bo'lsa, davlat qonuni tomonidan ustunlik qiladi. Biroq, ayrim diniy jamoalar bu masalada qonun ustuvorligini tan olmaydi, bu esa bolalar yoki majburiy nikohga olib kelishi mumkin. Qullikka barham berish to'g'risidagi 1956-yildagi qo'shimcha konventsiyaning 123 ta ishtirokchisi nikoh uchun eng kam yoshni qabul qilishga kelishib oldilar.

Organizmning yetuklik yoki balog'atga yetganligi ijtimoiy tomondan uning turmush qurishga tayyor ekanligini bildiradi. Balog'atga yetganlik belgilariga, ham jismonan, ham aqlan rivojlanganlik, mas'uliyat va javobgarlik hissini tuyuvchi, tibbiyot jihatdan esa ikkilamchi jinsiy

bezlarning to'liq shakllanganligi, organ va organlar sistemasining takomillashganligi, qiz bolalarda homiladorlikka anatomik tayyor ekanliklari kabi belgilar bilan belgilanadi. O'spirinlik yosh davrida qiz bolada 13 yoshdan to 18 yoshgacha, o'g'il bolada 15-16 yoshdan to 19-20 yoshgacha davom etadi. Ushbu davr jinsiy bezlar funksiyasini kuchayishi, ikkilamchi jinsiy organlar shakllanishining yakunlanishi bilan tavsiflanadi. Boshqa ichki sekretsiya bezlarining, ayniqsa, gipofiz va qalqonsimon bezning funksiyalari ham kuchayadi. Timus bezi bundan mustasno, uning involyusiyasi davom etadi. Barcha azolar va tizimlar funksiyasi, uzluksiz rivojlanish oqibatida, sezilarli darajada takomillashadi. Ana shu davr o'tib, balog'at davriga o'tganidan so'ng turmush qurishga tavsiya beriladi. Lekin voyaga yetmagan qiz bolalarni erta turmushga berish hozirgi kundagi eng dolzarb global muammolardan biriga aylanib bormoqda.

Erta nikoh 18 yoshga to'lmagan har qanday shaxsning rasmiy yoki norasmiy ittifoqi bo'lib, inson va bola huquqlari buzilishidir. Erta nokohlarga barxam berish butun dunyoda Barqaror rivojlanish maqsadlarining 5-maqsadi doirasida gender tenglikka erishining asosiy maqsadi sifatida e'tirof etilgan. U Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya, Aholi va taraqqiyot bo'yicha xalqaro konferensiya va uning Harakat dasturiga kiritilgan. 2020 yilda Birlashgan Millatlar tashkiloti Bosh assambleyasining 75-sessiyasi 3-qi'mitasida bolalar, erta va majburiy nikoh bo'yicha rezolyusiya konsensus yo'li bilan qabul qilingan, unda bolalar, erta va majburiy nikoh (turmush qurish) tugatish uchun asosiy sabablari va javob choralari ta'kidlangan. Erta nikohlarni ta'qiqlashga qaratilgan qonunlar qabul qilinishi va chora-tadbirlarning amalga oshirilishi, global miqyosda bunday amaliyot tabora qisqarishiga qaramay hanuzgacha yuqoriligicha qolmoqda. Jahonda 18 yoshga to'lmagan har bir beshinchi qiz rasmiy yoki norasmiy nikohdan o'tgan, 15 yoshgacha bo'lganlar orasida bu ko'rsatkich 5%. Rivojlanish darajasi past bo'lgan davlatlarda bu ko'rsatkich o'ta yuqori bo'lib 36%ni, xususan 15 yoshgacha bo'lgan qizlar orasida esa 10%ni tashkil etmoqda.

Ba'zi insonlar Islom dini qizlarni barvaqt uzatishga chaqiradi, degan noto'g'ri tushunchada yuradilar. Bu – asossiz gap. Islomda hali balog'atga yetmagan, turmushga tayyor bo'lmagan o'smir qizlarni uzatish yoki nikohlash lozim, degan gap yo'q. Hatto balog'atga yetgan, jismoniy tarafdin turmushga tayyor yigit, agar oilani boqa olmasa, uning uylanishi shart emasligi aytiladi.

Ta'kidlash kerakki, hozir shifokorlar 16–17 yoshli qizlar turmushga tayyor emasligi, homiladorlik va tug'uruq holatida qiynalib qolayotganini aytib, ularni 19–20 yoshlarida turmushga berishni, yigitlarga 20–22 yoshlarda uylanishni tavsiya qilishmoqda. Ikki yosh rasmiy nikohdan o'tish uchun to'ydan bir oy oldin joylardagi Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish (FHDYO) idoralariga ariza topshiradi. Shunda ularga tibbiy ko'rikdan o'tish uchun yo'llanma beriladi. Tibbiy ko'rik varaqasi to'ldirilgan holdagina fuqarolarning rasmiy nikohi qayd etiladi. Kelin-kuyovlarni to'ydan oldin majburiy ravishda tibbiy ko'rikdan o'tkazish talabi bejiz qo'yilmagan. Navnihol yigit yoki qiz yashirin tarzda kechayotgan biror dardga chalingan, uni o'zi ham sezmay yurgan bo'lishi ehtimoldan holi emas. Kamqonlik, yurak-qon tomir, buyrak hastaliklarini davolamay turib homilador bo'lish nogiron bolalar tug'ilishiga olib kelishi hayotda ko'p isbotlangan. Xastaliklarni oila qurishdan avval davolash oson. Davlatimiz yaratayotgan bu kabi sharoitlar sog'lom turmush tarzini shakllantirish orqali oila mustahkamligini ta'minlashga qaratilgan. Zero, oilada yigit va qiz o'z vazifa va mas'uliyatlarini ado etishlari, sog'lom zurriyotlarni dunyoga keltirishlari uchun avvalo o'zlari sog'lom bo'lishlari kerak. Hozirga kelib

tibbiy ko'rikning ahamiyatini aksariyat ota-onalar tushunib yetdilar. Ammo shunday bo'lsa-da, "Hali turmushga chiqmagan yosh qiz turli yo'nalishdagi shifokorlarga uchrab yurishining nima keragi bor?" deb tor mulohaza yuritadiganlar ham yo'q emas. Ana shunday fikrlash sababli tibbiy ko'rikning talab darajasida o'tkazilishiga e'tibor bermay, giyohvandlikka berilgan yoki nasliy kasalligi bo'lgan kuyovga uzatish oqibatida baxtsiz qolgan qizlar, pushaymon chekkan ota-onalar hayotda uchrab turibdi. Aksariyat erta oila qurgan qizlarda kamqonlik, kamquvvatlik kuzatiladi. Bu hol kelinlarning uzoq vaqt bo'yida bo'lmasligi, homiladorlik og'ir kechishiga, go'daklar nobud bo'lishi yoki nogiron tug'ilishiga, tug'uruqdan keyingi turli asoratlarga, hatto bepushtlikka olib kelishi mumkinligini shifokorlar ta'kidlaydi. Payg'ambarimiz (alayhissalom): "Ilm talab qilish har bir musulmonga farzdir", deb ta'kidlaganlar (Bayhaqiy rivoyati). Zaruriy ko'nikmalarni egallamay, bilim olmay turib turmushga chiqqan qiz ayol, rafiqa, ona, beka, jamiyat a'zosi sifatidagi vazifalarini to'kis ado etishga qiynaladi. Yoshlar 9 yil o'rta umumta'lim maktabi, undan so'ng litsey va kollej ta'limini olishlari shart. Zero, dinimiz ta'limotlariga ko'ra ilm olish, ma'rifatli bo'lish, hayot uchun zarur bo'lgan barcha ko'nikmalarni o'rganish har bir qiz bola uchun ham farzdir. Bordi-yu, shundan oldin turmush qursalar, o'qish ham chala, oila yumushlari ham, uy bekaligi va boshqa ishlar ham chala bajarilishiga yo'l ochilgan bo'ladi. Muhimi, ilmi va kasb-hunarli ayolgina farzandining komil inson bo'lishiga intiladi. Turmush qurish, oila tebratish va farzand tarbiyasi kabi muhim ishlarda diniy va milliy an'analarimizga rioya qilish, oila va nikoh borasida davlatimiz chiqargan qonun-qoidalarga qat'iy amal qilish zarur. Afsuski, hozirgi kunda ba'zi chalasavod kishilar o'zboshimchalik bilan yuqorida aytilgan nikoh shartlari bajarilishini so'rab-surishtirmay, boz ustiga, yoshlarga oilada er va xotinning haq-huquqlarini, taloq masalalarini tushuntirmasdan, kelin-kuyovlarga nasihat qilmasdan, yengil-yelpi shar'iy nikoh o'qimoqdalar. O'zlarining chalasavod ekanliklarini bilganliklari uchun ikki yoshni nikohlashdek mas'uliyatli ishni "eng ichida" o'tkazishga urinadilar. Ular poydevori mustahkam bo'lmagan oilalar qurilishiga sababchi bo'lmoqdalar. Oqibatda ajrimlar ko'paymoqda, bolalar tirik yetim qolib, yoshgina ayollar bir umrga baxtsiz bo'lib qolmoqda. Oysha onamiz (roziyallohu anho) rivoyat qilgan hadisda Rasululloh (sollallohu alayhi va sallam): "Nikohni do'mbiralalar bilan e'lon qilinglar, uni masjidida o'qinglar", dedilar (Imom Termiziy rivoyati). "Ashboh" va boshqa fiqhiy kitoblarda nikohning masjidida bo'lishi mustahab, deyilgan. Nikoh ham ma'naviy ibodat bo'lgani uchun masjidida o'qiladi. Noqonuniy nikohlarning oldini olish uchun shar'iy nikohlarni faqat rasmiy jome masjidlar imom-xatiblari yoki imom noiblari o'qishini, shar'iy nikoh o'qishdan oldin kelin-kuyovlarning rasmiy oila qurganligi haqida FHDYO bo'limlari guvohnomasi olinishini, shuningdek, O'zbekiston musulmonlari idorasi joriy etgan nikohnoma kitobchasi bo'yicha barcha ma'lumotlar to'liq qayd etilib, nikohlantuvchilarga taqdim etilishini, qonuniy nikoh yoshiga yetmagan yoshlar o'rtasida shar'iy nikoh tuzish qat'iy taqiqlanishini, imom-xatiblar joylardagi QFY va MFY mutasaddilari bilan hamkorlikda norasmiy shaxslar nikoh o'qishiga qarshi tushuntirish ishlari olib borishlarini yo'lga qo'yish kerak. Hanafiy mazhabi mo'tabar manbalaridan «Durrul muxtor» kitobining «Nikoh fasli»da bunday deyiladi: "Odamzodga nikoh va imondan boshqa hatto jannatda ham davom etadigan ibodat yo'q. Oila shunday saodatbaxsh bir bog'ki, u hatto jannatda ham davom etadi. Har qanday shartnoma ma'lum muddatdan so'ng kuchini yo'qotadi, ammo bir-birlaridan rozi bo'lgan umr yo'ldoshlarning birgalikdagi hayoti o'lim bilan ham tugamaydi".

Nikoh ikki dunyo saodatiga yigit va qizni birga eltuvchi muqaddas rishta bo'lsin.

Talabalarning samarali ta'lim olishi, manaviy-axloqiy sifatlarga ega bo'lishi bevosita tyutor hodimining tarbiya jarayonlarini boshqarishiga bog'liq. Chunki Tyutor yangi O'zbekistonning yangi o'qituvchisiga pedagogic faoliyatni sevish, dars bo'tish mahoratini kun sayin emas, soat sayin oshirib boorish, o'z ustida qunt bilan mehnat qilish, ta'lim- tarbiyaning zamon talablariga mos bo'lishiga intilish, mehnatsevarlik, haqiqatgo'ylik, ifodali va hissiyotli nutq, pedagogik takt, ijodkorlik, tashkilotchilik, sabr, bag'rikenglik, qat'iyat, intizom kabi g'oyat zarur bo'lgan odob-axloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashini o'zgartirishi, vazifalarni va mahoratni rivojlantirish, jahonda bo'layotgan o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etish ko'nikmalarini shakllantirish va davr talablari bilan uyg'unlashtira olishi o'zligini anglash.

References:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Erta_turmush_qurish
2. <https://demografiya.uz/ilmiy-tahliliy-axborotnoma/o-zbekiston-hududlarida-ayollar-ortasida-erta-nikoh-va-erta-homiladorlik-sabablari-omillari-va-oqibatleri/>
3. <https://religions.uz/uz/news/detail?id=199>
4. Temirov, J. ., & Toshpo'latov , A. (2023). TYUTOR PEDAGOGIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Наука и инновация, 1(28), 29–32. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/22259>